

PROBLEMATIKA PRAVDY V PRAGMATIZME A OTÁZKA PRAVDIVOSTI NORIEM

JARMILA CHOVANCOVÁ

Právnická Fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská republika

Abstrakt v rodném jazyce

Článek venuje pozornost' chápaní pravdy v pragmatizme a poukazuje na problém pravdivosti noriem, okolo ktorých diskusie sú nejednoznačné a ktoré nastoľujú množstvo ďalších otázok a súvislostí.

Klíčová slova v rodném jazyce

Pravda, právná norma, pragmatizmus, utilitarizmus, poznanie, axiológia.

Abstract

The aim of the article is understanding the problem of truth, not only in pragmatism, but also at philosophy of law in many aspects. We can see it in logic, but also in philosophy , and theory of law

Key words

Truth, legal rule, pragmatism, utilitarianism, knowledge, axiology.

Problém pravdy a pravdivosti poznania má svoje dôležité miesto nielen v živote človeka, ale i vo vedeckom poznaní.

Vieme, že súčasná filozofia sa vyznačuje rozporom medzi túžbou po pravde a hlbokou pochybnosťou o možnosti pravdy.

Súčasná skepsa (podobne ako antická), vychádza skôr z podozrenia, že skutočnosť nemá jednoznačný zmysel, čo spôsobuje, že žiadna pojmová sústava v konečnom dôsledku nemôže byť jej jednoznačným popisom, eventuálne pravdou.

Súčasná filozofia sa síce usiluje o prekonanie tejto skepsy, ale ako tvrdil H. G. Gadamer¹, „pravda teda nie je, avšak vzniká v hovorovej praxi historickej komunity.“

Podľa M. Foucaulta², zmysluplnosť hovoru sa viaže na súbor zdieľaných, hoci vedome nezaznamenaných postojov, ktoré určitá komunita, napríklad renesančné Francúzsko, nosí v sebe ako samozrejmosť. (Pravda je niečo samozrejme, pričom si to ani neuvedomujeme. Ľudia si navzájom rozumejú.)

Avšak podľa R. Rortyho³, skepse treba čeliť skôr lepším chápaním pravdy, než lepším chápaním skutočnosti. Pravda podľa neho nie je zodpovedajúcim popisom, ale skôr návodom, ako zaobchádzať so skutočnosťou, ktorého adekvátnosť treba posudzovať podľa účinnosti.

¹ GADAMER, H. G.: Wahrheit und Methode. Tübingen, 1990.

² FOUCAULT, M.: Slová a veci. Bratislava, 1987, s. 78.

³ RORTY, R.: Za zrkadlom moderny. Bratislava 1991, s. 89.

E. Kohák⁴ sa zase domnieva, že filozofia sama nie je pravdou, je úsilím o pravdu, a nie iba kabaretným vystúpením s metaforami.

Je možná filozofia vo svete kde nie je pravda? Svet žiadnu pravdu nemá. Získava ju až vo vzťahu k subjektu.

Svet je prítomnosťou života, nie je náhodný, ale usporiadaný. Život ozmysľuje svet svojím bytím. Je evidentné, že vo filozofii 20. storočia sa stretávame s mimoriadnou pozornosťou zameranou na problém pravdivosti – vytvorilo sa viacero relevantných koncepcií pravdivosti (koherenčná, konvencionalistická, operacionalistická, ale i pragmatická koncepcia pravdy). Práve pragmatickej koncepcii pravdy by sme venovali väčšiu pozornosť.

Pre pragmatistov „pravda je to, čo sa osvedčí svojimi praktickými dôsledkami“, alebo „predstava je pravdivá, pokiaľ je pre náš život prospešné jej veriť“ (W. James)⁵.

Pravda je pre pragmatizmus otázkou, ktorá sa „overuje“ v „logike“, alebo „v posluchárni“.

Podľa zástancov pragmatizmu, v praktickom živote sa nemáme pýtať a pátrať po pravde, ale po tom, aký prospech, alebo úžitok nám prinesie.

Uvedený prístup pragmatizmu k otázke pravdy sa nedotýka len teórie poznania, ale i morálnej oblasti, to znamená, že neexistujú žiadne morálne normy záväzné pre všetkých ľudí.

Aj v tomto smere je pre pragmatizmus typický relativizmus a pluralizmus, ale i praktikizmus. Pod praktickou užitočnosťou, pragmatizmus nechápe potvrdenie objektívnej pravdy praxou, ale predovšetkým subjektívne uspokojenie záujmov indivíduí. Pravda sa redukuje na praktické výsledky – „čo je užitočné – je pravdivé“.

Pravdivá je podľa Jamesa teória, ktorá sa osvedčuje v praxi. Všetky pravdy sú užitočné, pretože sú pravdivé, a platí to i naopak, sú pravdivé, pretože sú užitočné. Istý typ filozofie je pravdivým vtedy, ak vyhovuje aj iným než logickým požiadavkám. Podľa Jamesa prakticky mravným a životným požiadavkám zodpovedá pluralizmus, sloboda a individualizmus.⁶

Pragmatický prístup k otázke pravdivosti je spájaný s konaním človeka.

O. Weinberger zastáva názor, že v pragmatizme platí – „Pravda sa nepovažuje za ideálnu charakteristiku výrokov, alebo výrokových viet v jej vzťahu ku skutočnosti, ale pravdivosť tvrdenia je akceptovaná v relevancii informácie pre individuálne a spoločenské chovanie“.⁷

V konečnom dôsledku pravdivé je iba to tvrdenie, ktoré má svoj význam – užitočný význam pre chovanie človeka, čím sa stráca vzťah konštatovania – tvrdenia a skutočnosti, a teda i samotná problematika. Problematika gnozeológie je z tohto aspektu irelevantná.

Ako to však vyzerá s pravdivosťou noriem?

⁴ KOHÁK, E.: The Embers and the Stars. Boston University, 1977, s. 111.

⁵ RIŠKA, A.: Americká filozofia. Bratislava 1996, s. 75.

⁶ JAMES, W.: Význam pravdy. Oxford, 1909, s. 77.

⁷ WEINBERGER, O.: Základy právní logiky. Brno, 1990, s. 83.

K tejto problematike má iste čo povedať G. Frege, podľa ktorého „rozkazovacej vete nikto neupiera význam, ale jej význam nie je taký, že by tu mohla prísť do úvahy pravdivosť.“⁸

Vo filozofii práva je to Hans Kelsen, ktorý odmieta možnosť priradenia pravdivosti normám, ale i možnosť analógie medzi pravdivosťou výrokov a platnosťou noriem „... To, že norma platí, znamená, že existuje. To, že norma neplatí, znamená, že neexistuje. Neplatná norma je neexistujúca, teda nie je žiadnou normou, ale nepravdivý výrok je rovnako výrokom, existuje ako výrok i keď je nepravdivý.“⁹

Inými slovami povedané pre Kelsena je dôvodom odmietnutia možnosti priradiť norme hodnotu pravdivosti spájanie normy s vôľou.

K uvedenej problematike existuje množstvo rôznorodých stanovísk a názorov, ktoré nevedú k jednoznačnému riešeniu.

Mnoho logikov, ale i právnych filozofov vidí pravdivosť právnych noriem v aplikovateľnosti Tarského koncepcie pravdivosti.

Napríklad K. Opalek prezentuje svoj názor o možnosti priradenia pravdivosti normám, pričom vychádza z korešpondenčnej teórie pravdy. Rozlišuje normu, ako voľné rozhodnutie a normatívny výrok, ako vyjadrenie normy.

Podľa Opaleka „normatívny výrok je pravdivý, ak je norma vydaná.“¹⁰

Evidentne výroky vyjadrujúce povinnosť, majú deskriptívnu interpretáciu, ktorých pravdivosť je daná korešpondenciou s fakticitou.

Podľa P. Holländera,¹¹ „rozdielne stanoviská k možnosti priradenia predikátu pravdivosti k norme, spočívajú v rozdielnom pohľade na obsah korešpondenčnej pravdy, ale i v odlišnom priklonení sa k niektorej z odlišných koncepcií pravdivosti.“

Na základe rôznych stanovísk, či už napríklad K. Engliša, podľa ktorého „norma nemôže byť negovaná, zatiaľ, čo výrok môže byť negovaný každým poznávajúcim subjektom,“¹² alebo O. Weinbergera, ktorý konštatuje, že v súvislosti s možnosťou vyvodzovať normy s logickou nutnosťou z výrokov o skutočnosti, „jediné rozumné riešenie by bolo, zrušiť parlament, a ostatné normotvorné orgány štátu, a ponechať normotvorbu sociologickému ústavu“,¹³ z čoho vyplýva, že nie je možné hodnotu pravdivosti priradovať norme z hľadiska korešpondenčnej teórie pravdy.

Tak ako konštatuje H. Kelsen vo svojom diele Všeobecná teória noriem, v kapitole Pravdivosť výpovede a platnosť normy: „že norma má byť zachovaná – že norma platí“, znamená, že sa máme chovať tak, ako táto norma predpisuje ... na paralele medzi hodnotou

⁸ FREGE, G.: Logische Untersuchungen. Gottingen, 1966, s. 34.

⁹ KELSEN, H.: Recht und Logik. Wien, 1965, s. 1470–1471.

¹⁰ OPALEK, K. – WALENSKI, J.: Ought and Logic. Wien, 1987, s. 384.

¹¹ HOLLÄNDER, P.: Filosofie práva. Plzeň, 2006, s. 189.

¹² ENGLIŠ, K.: Norms ist kein Urteil. Wien, 1967, s. 307.

¹³ WEINBERGER, O.: Norma, právní norma a právo. In: Právnik č. 9/1967, s. 865.

pravdy a platnosťou normy, spočíva prevažne doktrína, že logické princípy sú použiteľné práve tak – alebo analogicky – ako na výpovedi, tak i na norme. Ale táto paralela neexistuje. Odporuje jej najmä to, že pomer medzi aktom, ktorým je norma stanovená, a platnosťou normy, je podstatne odlišný od pomeru, ktorým je urobená výpoveď a pravdivosť výpovede ..

Platnosťou normy je jej existencia, pravdivosť výpovede je jej vlastnosť. Aby norma platila, musí byť stanovená, ak nie je stanovená – neplatí ... keď neplatí, nie je to, čo je stanovené, žiadnou normou.¹⁴

Značné diskusie filozoficko-právneho aspektu môžeme evidovať u Wobelského, Klugova alebo Kolinowského.

Ich koncepcie považujú normu za metajazykový výraz, ktorý sa stáva pravdivým, ak popisuje určitý výraz v objektovom jazyku, splnenie normy príslušnými subjektami, čiže ide o porozumenie normy jej adresátmi (v zmysle jej pravdivosti), ktoré sa prejavuje v ich konaní.

Ak norma prestane byť platná podľa uvedených autorov, je iba nepravdivá, avšak v logickom myslení platí tvrdenie, podľa ktorého u nepravdivého výroku, je daná jeho existencia.

V právnom myslení aplikovanie Tarského sémantickej pravdy vedie v konečnom dôsledku k veľmi sporným konsekvenciám.

Do popredia vystupujú ďalšie východiská, ktoré sa dotýkajú spätosti normy a pravdivosti, ale i logického vyplývania, a v neposlednom rade i dokazovania.

Podľa O. Weinbergera nás „dôkaz presvedčuje o pravdivosti tvrdenia.“¹⁵

Dokazovanie zároveň znamená presvedčovať, a dokázať znamená presvedčiť – takže váha argumentov má tu svoje nezastupiteľné miesto.

Literatura:

- Engliš, K.: Norms ist kein Urteil. Wien, 1967.
- Foucault, M.: Slová a veci. Bratislava, 1987.
- Frege, G.: Logische Untersuchungen. Gottingen, 1966.
- Gadamer, H. G.: Wahrheit und Methode. Tübingen, 1990.
- Holländer, P.: Filosofie práva. Plzeň, 2006.
- James, W.: Význam pravdy. Oxford, 1909.
- Kohák, E.: The Embers and the Stars. Boston University, 1977.
- Kelsen, H.: Všeobecná teorie norem. Brno 2000.

¹⁴ KELSEN, H.: Všeobecná teorie norem. Brno, 2000, s. 181.

¹⁵ WEINBERGER, O.: Základy právní logiky. Brno, 1993, s. 214.

- Kelsen, H.: Recht und Logik. Wien, 1965.
- Rorty, R.: Za zrkadlom moderny. Bratislava 1991.
- Riška, A.: Americká filozofia. Bratislava 1996.
- Weinberger, O.: Základy právní logiky. Brno, 1993.
- Weinberger, O.: Norma, právní norma a právo. In: Právník č. 9/1967

Kontaktní údaje na autora – email:

Jarmila.Chovancova@flaw.uniba.sk